

POZIȚIA FEMEII PE PIAȚA MUNCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Mariana BUCIUCEANU-VRABIE,
Dr. în sociologie, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

The article is dedicated to the analysis of the structure of employment indicators from gender perspective and their dynamics during the last decade. The national and international statistics show that Moldova is characterized by one of the lowest level of activity and employment rates of women among European countries. In addition, over the last two decades, a rise in the number and proportion of economically inactive people at working ages occurred, which is connected, on the one hand, to an increasing duration of education, and, on the other, to labor migration, whose participants are registered by the statistical authorities as economically inactive population. Compared to men, higher rates of economic inactivity among women are explained by their distraction from the labor market because of the childbirth and family responsibilities.

Tranziția demografică cu care se confruntă Republica Moldova în ultimii ani reduce progresiv disponibilitatea resurselor umane pe piața muncii, marcând comportamentul economic al bărbaților și al femeilor.

În contextul unui declin demografic generalizat înregistrat după anul 1999, Republica Moldova pierzând circa 3% din populație până în prezent (iar dacă se ia în calcul și pierderea populației din partea stângă a Nistrului după 1996, atunci circa 18%)⁷, din anul 2000 se observă o evoluție demografică favorabilă efectivului populației în vârstă aptă de muncă care este în ascensiune cu circa 8,2% în anul 2011 față de 2000. Această creștere este un fenomen temporar generat de numărul mare de copii născuți în anii '70 și '80, care au format populația activă în perioada actuală. De fapt, impactul lor asupra pieței muncii nu este proporțional cu ponderea pe care o dețin în totalul populației: multe persoane de vârsta activă lipsesc de pe piața autohtonă a muncii din moment ce fie că au emigrat peste hotare în căutarea unui loc de muncă, fie că depind de susținerea rudelor aflate peste hotare.

Raportându-ne la datele statisticii oficiale, evoluția principalilor indicatori ai participării forței de muncă la activitatea economică denotă descreșteri substanțiale continue. Astfel, în anul 2010 populația economic activă a Republicii Moldova cuprindea o treime din totalul populației, fiind în scădere față de anul 2000 cu peste 25%. Deși anii evaluați nu prezintă deosebiri semnificative între sexe, începând cu anul 2005 odată cu diminuarea efectivului de femei în vârstă aptă de muncă ponderea femeilor în cadrul persoanelor economic active este depășită puțin de cea a bărbaților, raportul constituind 49,0% și respectiv 51,0% în anul 2010.

Concomitent cu descreșterea indicatorilor ocupaționali au loc modificări semnificative în structura populației ocupate în funcție de vârstă, sex, mediu, domeniu de activitate. La nivel european, statisticile recente⁸ arată că la sfârșitul anului 2009 45% din piața muncii era ocupată de femei, înregistrându-se un salt major față de cele sub 30% care se înregistrau în anii '70. În ciuda creșterii rolului femeii în societate, precum și a participării acestora pe piața muncii, diferențele dintre femei și bărbați în sectorul ocupațional sunt încă prezente.

Potrivit statisticii naționale de-a lungul anilor rata de activitate economică a femeilor înregistrează cifre mai mici comparativ cu cele ale bărbaților, constituind în

⁷ Calculele efectuate în baza numărului mediu al populației stabile conform Băncii de date a Biroului Național de Statistică.

⁸http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R

anul 2010 38,6% versus 45% [1]⁹. Menționăm că, în context european și al spațiului CSI, conform datelor Organizației Internaționale a Muncii, în anul 2000 Moldova se plasa după Rusia, România, Germania ș.a. după nivelul ratei de activitate a femeilor (62,8%), dar înaintea Ucrainei, Franței, Bulgariei, Poloniei, Italiei, precum și a altor țări din regiune, inclusiv spațiul CSI (Fig.1). Către anul 2010 însă, țara noastră înregistra cel mai mic nivel al ratei de activitate feminine (44,3%) în comparație cu media țărilor din regiune (Europa Centrală și de Sud-Est (non-UE) și CSI), care era cu peste 6% mai mare (50,4%).

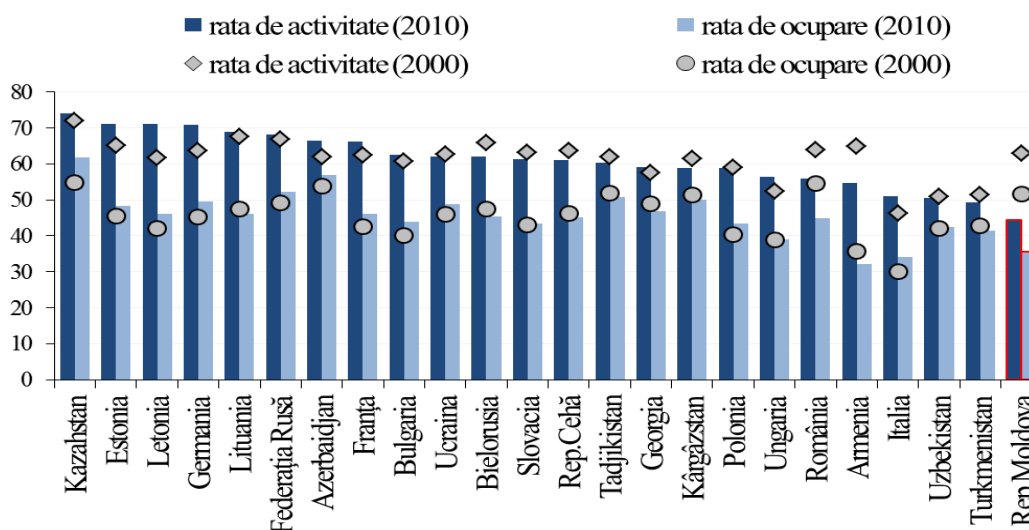

Fig.1. Rata de activitate (populația 15-64 ani) și rata de ocupare (populația 15 ani +) a femeilor în câmpul muncii în unele țări din regiune, anii 2000-2010 (în %)
Sursa: Banca de date a Organizației Mondiale a Muncii, <http://kilm.ilo.org/KILMnet/>

Explicațiile posibile ale acestor diferențe ar fi: rezultatul determinării unei vârste mai înaintate la stabilirea pensiilor în alte țări, existenței posibilităților de a se menține o perioadă mai îndelungată în câmpul muncii, precum și al sistemului dezvoltat al serviciilor sociale, care permite femeii o îmbinare mai eficientă a statutului profesional cu cel familial. Pe de altă parte, pentru Republica Moldova, declinul economic, lipsa locurilor de muncă, în special în mediul rural, stimulează emigrarea masivă a femeilor, cota cărora ajunge la 30% din numărul total al migranților.

Reflectată prin statistica internațională¹⁰, Republica Moldova rămâne în urma majorității țărilor din regiune, inclusiv CSI după rata de ocupare a femeilor (35,7%). Acest fapt este într-o oarecare măsură condiționat de un șir de procese de mobilitate socială ce au loc în societate noastră, dar și a unor forme de discriminare latentă a femeilor la încadrarea în câmpul muncii din alte domenii, menajate de prejudecățile și stereotipurile ce țin de rolurile de gen din familie și societate.

Cel mai pronunțat declin al ratei de ocupare a femeilor în perioada 2000-2011, care depășește semnificativ rata de ocupare a bărbaților, i-a fost specifică grupei de vârstă 25-34 ani cu o reducere de circa 36% pentru ultimul deceniu, urmată de populația după 55 de ani cu o reducere medie de 20%. Aceste diferențe se mențin de-a lungul anilor ca urmare a particularităților de integrare a femeilor în viața socială și familială.

De asemenea, creșterea nivelului de ocupație pentru grupele de vârstă 35-44 ani/45-54 ani parțial este influențată de nivelul scăzut al veniturilor populației și

³Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. BNS, Chișinău, 2011

⁴ Rata de ocupare (populația 15 ani +) a femeilor în câmpul muncii în unele țări din regiune, anii 2000-2010 // Potrivit băncii de datele a Organizației Mondiale a Muncii, <http://kilm.ilo.org/KILMnet/>

respectiv necesitatea celui de-al doilea „susținător” al familiei, femeile orientându-se nu atât la un salariu mare, cât la o ocupație mai stabilă și concentrându-se, astfel în sistemul oficial de ocupare, care acordă un minimum de garanții sau facilități sociale, favorizându-se de altfel și fixarea mai ușoară a populației ocupate de către organele de statistică.

Cu toate că repartizarea populației active și ocupate după nivelul de educație este superioară femeilor în comparație cu bărbații, o tendință generală este că pentru fiecare nivel de educație femeile dețin o rată de activitate și de ocupare ceva mai joasă față de bărbați (Fig.2). În țările membre ale Uniunii Europene femeile reprezentau circa 59% (2006) din potențialul cu nivel superior de studii ocupat în economie. În Republica Moldova către anul 2011 doar 56,4% dintre femeile cu studii superioare erau ocupate, în timp ce rata de ocupare a bărbaților cu studii superioare constituia 63,1%. Gradul mai scăzut al ocupării femeilor cu nivel de educație înalt semnifică pierderi atât ale societății pe contul valorificării incomplete a costurilor pentru un nivel mai avansat de instruire, cât și al individului care a investit timp și mijloace în instruire.

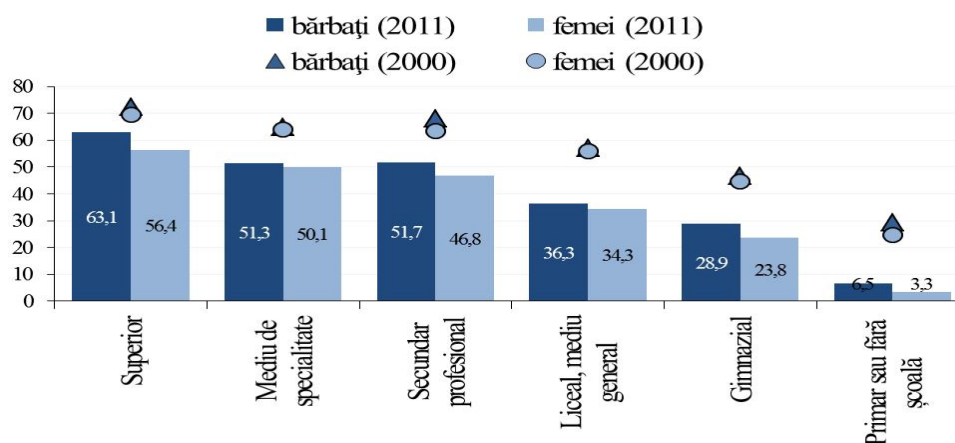

Fig.2. Distribuția ratei de ocupare după sexe și nivel de instruire, anul 2000 și 2011
Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

Pozițiile pe care le dețin femeile pe piața muncii nu reflectă nivelul înalt de studii al acestora în comparație cu cel al bărbaților. Din totalul specialiștilor cu nivel superior de calificare și nivel mediu de calificare majoritatea revine femeilor cu o dinamică pozitivă pe intervalul a zece ani. În anul 2011 acestea cuprindeau 65,7% și respectiv 67,4%, efectivul femeilor cu nivel superior de calificare fiind în creștere cu 22% față de anul 2000, pe când aceeași categorie în rândul bărbaților era cu o creștere de 12%. Divizarea bărbaților și femeilor ocupate în interiorul ramurilor în general se caracterizează prin segregarea verticală semnificativă – predominarea bărbaților în funcțiile de conducere și posturile de răspundere în conformitate cu particularitățile ramurii. Femeile dețin majoritatea printre funcționarii administrativi (83%) și lucrătorii în servicii, gospodării și deservire comunală (74%) dar sunt în minoritate semnificativă printre conducătorii autorităților publice de toate nivelurile (36,4%).

În perioada anilor 2000-2011 a crescut decalajul de gen dintre ponderea persoanelor salariate și nesalariate în câmpul muncii. Spre deosebire de trăsăturile caracteristice ale pieței muncii altor țări, unde munca salariată predomină la bărbați, în Republica Moldova deși nu se înregistrează deosebiri notabile, femeile într-un număr mai mare decât bărbații se plasează la categoria salariați, constituind în anul 2011 circa 53% din totalul efectivului angajat în economie și circa 3/4 din totalul femeilor ocupate. Totodată se poate constata că femeile prezintă 2/3 din lucrătorii familiari neremunerați, lucru ce se explică prin specificul agrar al țării și respectiv cota înaltă a populației ocupate, inclusiv femei în agricultură (1/3 din totalul populației ocupate), dar și a

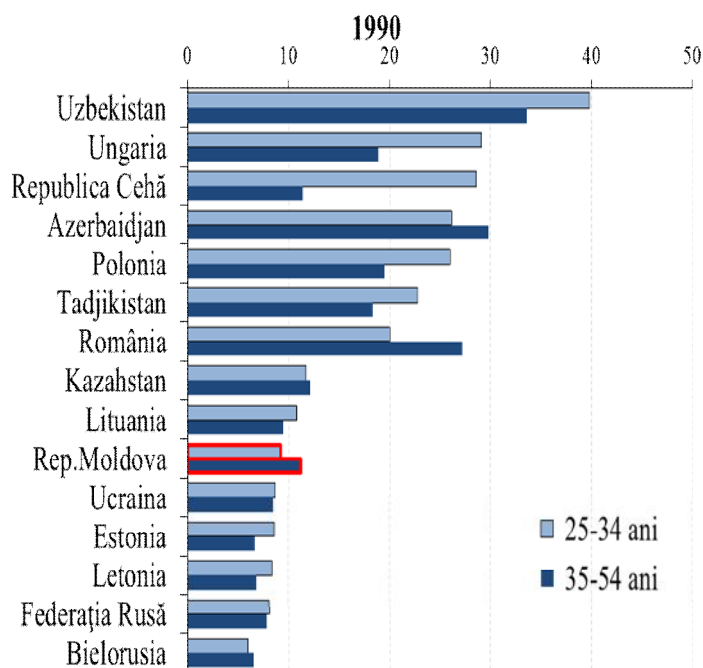
faptului că fiecare a doua dintre aceste persoane își desfășoară activitatea în gospodăria auxiliară proprie, cota femeilor în acest caz fiind mai mare: la doi bărbați din gospodăria auxiliară revenind trei femei.

În pofida potențialului mai înalt al studiilor și calificării profesionale a femeilor în comparație cu cel a bărbaților, precum și a principiului de remunerare egală pentru muncă echivalentă¹¹, femeile câștigă în medie cu 24% mai puțin decât bărbații. La nivelul UE această discrepanță este de 18% (2010)¹², iar la nivelul țărilor membre OECD media este de 16% (2010) [2].

Deși într-un șir de cazuri legea [3] prevede garanții suplimentare la angajare pentru femeile gravide și persoanele (indiferent de sex) cu copii de până la vârsta de 6 ani, totuși studiile naționale [4; 5] evidențiază neputința practică a acestor garanții legale. S-a creat situația când principiul accesului egal la muncă conform legislației în practică s-a transformat într-o atitudine subiectivă tradițională față de femeile de vârstă reproductivă cu un impact negativ asupra realizării dreptului la muncă. În acest context, argumentul rezidă și în reflecțiile studiilor empirice, circa un sfert dintre femeile în vârstă fertilă susțin că cel puțin o dată le-a fost refuzată angajarea pe motiv de graviditate sau existența copiilor mici, iar 15% au afirmat că au fost reduse (concediate) din câmpul muncii fiind luate la bază aceste motive.

În RM declinul indicatorilor activității economice a populației au cauzat creșteri semnificative ale populației inactive în vârstă de 15 ani și peste - cu 36% din anul 2000 până în 2010 cu particularități deosebite pentru populația feminină. Ponderea femeilor în totalul populației inactive a constituit de-a lungul anilor în medie circa 56%. Factorul determinant la lărgirea grupului populației inactive din punct de vedere economic este migrația în masă, în special a potențialului în vârstă aptă de muncă.

Evoluția ratei de inactivitate a femeilor din Republica Moldova diferă de cea din unele țări din regiune (Fig.3), evidențiind o creștere excesivă în ultimii douăzeci de ani în comparație cu alte state.

⁵ Principiul este legalizat în art.128(2) al Codului Muncii al RM, prin care la stabilirea salariului nu se admite nici o discriminare după criteriul de sex.

⁶ <http://m.rfi.ro/articol/stiri/societate/una-cinci-femei-ue-traieste-saracie>

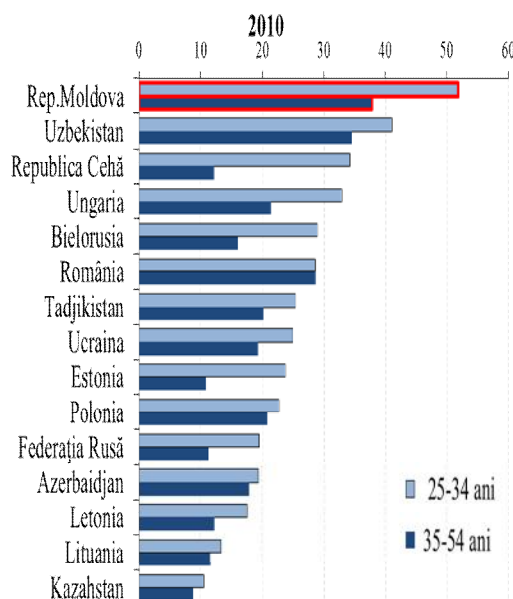

Fig.3. Evoluția ratei de inactivitate a femeilor pe grupe de vârstă, în unele țări din regiune, anii 1990 și 2010 (%)

Sursa: Baza de date a Organizației Internaționale a Muncii, <http://kilm.ilo.org/KILMnet/>

Distribuția populației pe categorii de inactivitate evidențiază că, pentru femei se disting două categorii importante ce diferă semnificativ în comparație cu populația masculină: persoanele casnice (17% în comparație cu 0,9%) și pensionarii (38,2% în comparație cu 27%). Cota femeilor casnice este cea mai înaltă pentru persoanele relativ tinere cu vârsta 25-34 ani (55,3%) și descrește pe măsura înaintării în vârstă a femeii, constituind 29,4% în grupa de vârstă 35-44 ani și peste 15% la 45-54 ani.

Studiile autohtone inclusiv [6] evidențiază povara solicitărilor casnice atribuite zilnic femeii: ele au grijă de copii de 1,9 ori mai des decât bărbații; desfășoară munca casnică – de 2,2 ori mai des; îngrijesc persoanele de rudenie în etate – de 1,7 ori mai des, pe când de 2,1 ori mai puțin în comparație cu bărbații au posibilitate să-și petreacă timpul în activități sportive și culturale. Chiar și tații care nu lucrează dedică mai puțin timp pentru îngrijirea copiilor și pentru atribuțiile casnice, în comparație cu mamele care sunt ocupate pe piața muncii.

Se constată că în rândul populației feminine problema șomajului nu se încadrează în caracteristicile definiției ale acestei categorii economice. Cu toate acestea, nu se poate afirma că situația ocupării printre femei înregistrează anumite progrese vizibile. Conform datelor statistice naționale rata șomajului în rândul femeilor în Moldova este mai joasă decât în cazul bărbaților (5,6% față de 6,7% înregistrate în 2011), această situație având un caracter constant pe parcursul ultimului deceniu. Indicăm că, după sursele statistice internaționale¹³ pentru țările Europei Centrale și de Vest în perioada ultimilor zece ani este obișnuită mai curând situația inversă. În anul 2010 în țările Uniunii Europene șomajul printre femei cât și bărbați practic nu se deosebea, având în medie o rată de circa 10% fiecare.

Trebuie să menționăm că în Moldova dimensiunile și nivelul de răspândire a șomajului înregistrat în agențiile de ocupare a forței de muncă și cel neînregistrat (calculat în baza metodologiei BIM) diferă foarte mult: pentru intervalul anilor 2000-2010 – în medie de aproape patru ori. Analiza datelor statisticii de muncă face trimitere la profilul „masculin” pronunțat al șomajului în Republica Moldova, bărbații

⁷ Banca de date Eurostat // <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

predominând în numărul total de șomeri calculat în baza metodologiei BIM. Se evidențiază că de-a lungul anilor femeile sunt în superioritate în numărul șomerilor înregistrați la agențiile de ocupare a forței de muncă, precum și a beneficiarilor de ajutor de șomaj (peste 54% pentru anul 2010 [7]).

Distribuția șomerilor după nivelul de educație se deosebește substanțial între bărbați și femei. La femei incidența șomajului este mai mare în rândul persoanelor cu studii superioare. În dinamica anilor 2000-2010 ponderea femeilor șomere cu nivel superior de educație a crescut de 2,3 ori, înregistrând în 2011 o cotă de 26,5%. În anul 2011 ponderea femeilor șomere cu studii superioare depășea de 1,5 ori ponderea bărbaților șomeri cu același nivel de educație.

O problemă „feminină” se arată a fi durata de aflare în statutul de șomer. Ținând cont de faptul că șomajul de lungă durată provoacă pierderi majore pentru capitalul uman generează costuri relativ mari pentru gospodăriile casnice se poate constata faptul că, deși șomajul afectează ambele sexe, consecințele acestuia sunt diferite pentru bărbați și femei. Studiile [6] arată că marginalizarea și izolarea femeilor amplifică procesele de aflare a lor în șomaj pe termen lung și foarte lung și starea de descurajare în găsirea unui loc de muncă. Astfel, se atestă că ponderea șomerilor pe termen lung și pe termen foarte lung în rândul femeilor este de 1,3 ori mai mare decât în rândul bărbaților și respectiv mai multe femei sunt printre persoanele descurajate.

Studiile internaționale reconfirmă faptul că inegalitatea între femei și bărbați rămâne o problemă în cadrul piețelor forței de muncă la nivel global [8]. Eliminarea diferențelor de gen și furnizarea unui statut egal pe piața muncii pentru femei devine un imperativ al timpului și o alternativă nu doar corectă, dar și inteligentă în dezvoltarea socială și asigurarea durabilității economice. Femeile se confruntă cu mai multe dezavantaje în ceea ce privește accesul la piața forței de muncă și de multe ori nu au același nivel de libertate ca și bărbații în alegerea de a lucra deseori sunt constrânse în ceea ce privește sectoarele de activitate economică în care ar dori să activeze, dar și de condițiile de muncă la care aspiră. În promovarea potențialului economic activ al femeilor este important dezvoltarea unui pachet de măsuri destinat să ofere o mai bună reconciliere a vieții profesionale cu viața privată și cu viața de familie; valorificarea muncii femeii prin extinderea serviciilor de îngrijire; cointeresarea economică a angajatorului de a furniza programe speciale pentru persoanele cu copii (atât femei, cât și bărbați); se cere o mai bună echilibrare între studii și ocupații segregate pe gen ș.a.

Referințe bibliografice

1. Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. BNS, Chișinău, 2011.
2. Doing Better for Families. OECD, 2011.
3. Codul Muncii, Legea nr.154-XV din 28 martie 2003, art.247.
4. Aspecte gender ale sistemului de pensionare al Republicii Moldova. Chișinău, 2007.
5. Gagauz.O, Buciuceanu-Vrabie M. Rolul parental & rolul profesional: oportunități de echilibrare pentru femeia contemporană. Chișinău, 2011, 136 p.
6. Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2010.
7. Piața forței de muncă în Republica Moldova. Biroul Național de Statistică, Chișinău 2011, p.82.
8. Global Employment Trends for Women. International Labour Office, Geneva, 2009.